

Valami változás kezdődik

A szabadságharcot megelőző évtizedben azonban valami változás kezdődött. Ennek több összetevője is volt. Mindenekelőtt nőtt a lakosságban az elsődlegesen városi elem aránya, és iskolázottságuk, érdeklődésük, vagyonuk, vagy foglalkozásuk révén elhagyták az agrárjellegű cívus vagy céhes, kisiparos életformát. Kereskedők, ügyvédek, magasabb rangú közhivatalnokok és kollégiumi tanárok voltak köztük. Általában világot járt emberek, vándorlegényként, diákként külföldön is megfordultak. Legtöbbjére a latin mellett még egy idegen nyelvet is tudott, újságot, könyvet olvasott. Színház is volt már, igaz, hogy ez pajtaszerű deszkaszín, a kaszinó sem volt még — mint egy félévszázaddal később — úri kaszinó, mert alapítói, tagjai a polgárság minden rétegéből toborzódtak. A kollégium szelleme is változott; megszűnt az ortodox egyházi uralom, az oktatás gyakorlatiasabb, és főleg világiasabb irányba fordult. Igaz, hogy a felsőbb hatóságok is errefelé ösztökélték mind az oktatás intézményeit, mind a város vezetőit. 1820-ban **Bek Pál** királyi biztos — ő építette az első emeletes bérházat Debrecenben, a mai MÁV Igazgatóság utcai frontján — a helytartótanács utasítására felhívta a magisztrátust, hogy az Ibrányi által megkezdett utcarendezés befejezéseképpen a Péterfia és Csapó utcák végén alakítsanak ki egy-egy vásárteret, hogy az állat-, a termény-, széna-, tűzifavásárokat és hetipiacokat a város utcáiról el lehessen tüntetni. Másik intézkedése az volt, hogy a Nagyerdőn botanikus kertet kell a városnak létesíteni. Ez már 1818-ban el volt rendelve. Harmadikul a város kikövezésére készítenő tervezet beterjesztését kívánta."

Az első rendelkezés csak részben valósult meg. A két vásártér körvonalait kijelölték. A Bem tér és az Árpád tér ma is e rajzok szerint alakult ki, de vásártér egyikből sem lett. Az utcák kikövezésére készült ugyan terv, de 1850 előtt csupán a Nagytemplom előtti piactér kapott téglaburkolatot. A botanikus kert is majdnem negyed század múlva valósult meg, ugyanis Debrecenben — akkor még — nem szerettek semmit elsietni. Ekkor sem a Nagyerdőn, hanem a Paptava helyén, ahol most a Déri Múzeum áll. Ez a rész a középkor óta vízállásos hely, a XVI. században a plébános, majd a prédikátor halászó vize volt. Századok folyamán feltöltődött, de még ez időben a Darabos és Bethlen utcák telkei végén levő vízállások vizét egy rajta keresztül vezetett nyitott kanális vitt el a mai Pásti utcán és a Hatvan utca telkei végén délnyugat felé. A város vezetősége és a református egyház megegyezett a terület botanikus kertté alakításában, de ezen kívül sokat nem tett, **Bek Pál** meg is róttá, hogy „a város csinosodását és szép pallérozódását szándékkal akadályozza". A magisztrátus visszaírt neki: „a jó ízlést, a csinosodást és pallérozó-dást mindenkor előmozdítani igyekezett" de hát pénze nincs, maga a királyi biztos tartása is sokbakerül, a városháza maholnap rájuk dül, a botanikus kert költségeit a város nem bírja, de **Bek Pál** kívánságára Fazekas Mihályt, aki a botanika művelésében való jártasságának már tanújelét adta, megbízzák a terv kidolgozásával.

A királyi biztos újabb parancsára még az évben a területet felkerítették, a szomszédoknak a tárgyalóteret megtiltották, kaput csináltak és megkezdtek a talaj elegyengetését. Addig ugyanis „ember, kutya, aprómarha, sertés szabadon járhatott", a már művelés alá árendába adott Paptava földjén. Valójában csak 1841-ben rendezte be a kollégium, amelynek egyik tanára Kerekes Ferenc, a Magyar Tudományos Akadémia egyik első tagja 1835-ben megjelent munkájának bevételét a fűvészkert létesítésére felajánlotta, és a kollégium által létesített botanikus kert alapja ezzel is szaporodott. Akkor a már Kerekes tanítványa, Vass Pál (*Gyula, 1806.) Pesten kitanulta a műkertészetet, Erfurtban egy évig dolgozott és hazatérte után ő lett a kollégium első főkertésze 1840-ben. Ő tervezte és építette az üvegházat, a kollégium felőli bejáráshoz pedig dór stílusú kaput és kapusházat tervezett. A kert területe kb. másfélholdnyi (11 300 m²), az üvegház és

kertészház 1853-ban 20 000 ft értékű volt. Ma a fűvészkert eredeti szintjét a múzeum előtti park mélyített tükre jelzi, ma is áll benne a régi állományból egy mocsári tölgy.

A szabadságharccal le is zárult a városszépítési törekvések előtörténete. Gyenge kezdetei tehát megvoltak már a következő két évtizedben nehezen kilombosodó szándékoknak. E törekvések hordozója a fentebb említett, újkori értelemben vehető tényleges városi elem volt az mintegy 30—35 személy, akik meg-megújuló, de időnként ellankadó küzdelmet folytattak a változást ellenző, a régi, megszokott állapotokhoz ragaszkodó, a közérdekre alig figyelő többséggel. Ami a következő két évtizedben a város csinosítása tekintetében történt Debrecenben, ennek a kis csoportnak az érdeme.

Forrás: www.derimuzeum.hu A HBm-iMúzeumok közleménye 40. szám 1982. Balogh István: Városszépítészeti törekvések a XX. században